

تقریب و دوستی در پرتو قرآن و روایت رضوی

سید کبیر حسینی^۱

چکیده

پیشوایان دینی اعم از نبی اعظم اسلام ﷺ و ائمه معصومین علیهم‌السلام فرمول‌های بسیار مفید و کارایی برای سعادت دنیا و آخرت انسان‌ها ارائه می‌دهند. امام رضا علیه‌السلام هشتمین امام از دوازده امام معرفی شده توسط پیامبر صلی‌الله‌علیه‌وآله‌وسلم جایگاه ممتازی نزد امت اسلامی اعم از مذاهب مختلف اسلامی دارد. ایشان امت جدشان را به قرآن ارجاع می‌دهند و به همه امت اسلامی برای سعادت دارین تمسک به قرآن را توصیه می‌نمایند. بیانات ایشان در راستای قرآن و سنت جدشان و در حقیقت تفسیر کلام الهی و سیره حضرت رسول اعظم اسلام صلی‌الله‌علیه‌وآله‌وسلم می‌باشد. آن حضرت همچنین به تلاوت کلام الهی توصیه می‌فرمایند و خودشان در این زمینه سرآمد امت هستند؛ نیز سیره عملی ایشان نشر آموزه‌های دین است. عمل به فرمایش حضرت امام رضا علیه‌السلام می‌تواند تعالیم قرآن را بیش از پیش در میان امت اسلامی زنده نماید، زیرا سیره عملی ایشان بر اساس قرآن، اخوت و دوستی با همه امت اسلامی و از جمله با پیروان دیگر مذاهب اسلامی است. امام رضا علیه‌السلام با داشتن یاران وفاداری چون اباصلت هروی که به گفته شیخ طوسی از اهل سنت می‌باشد می‌تواند الگوی خوبی برای اخوت و دوستی میان امت اسلامی از مذاهب مختلف باشد. نشر و ترویج آموزه‌های دین بخصوص مبتلا به و ضروری آن از دیگر آموزه‌هایی است که در پرتو آیات کریمه قرآنی و روایات رضوی قابل استفاده است. یکی از مهم‌ترین آموزه‌های قرآنی و رضوی ایجاد روحیه عفو و گذشت و دیگری همچنان که گفتیم ایجاد روحیه اتحاد و دوستی میان امت اسلامی بود.

کلید واژه‌ها: اخوت و دوستی، امام رضا علیه‌السلام، قرآن، عفو و گذشت، سیره عملی، امت

اسلامی، مذاهب اسلامی.

۱. قرآن و امام رضا علیه السلام

۱.۱. جایگاه قرآن از نظر امام رضا علیه السلام

قرآن جایگاه بس عظیمی در نگاه امام رضا علیه السلام داشته است. سیره عملی و گفتاری آن حضرت اهتمام و توجه ویژه به ثقل اکبر به جای مانده از رسول اعظم اسلام صلی الله علیه و آله بوده است. قرآن به عنوان ثقل اکبر می‌تواند نقش بسیار مهمی در اتحاد و دوستی امت اسلامی ایفا نماید. قرآن کتاب قانون و دستورالعمل زندگی بیش از یک میلیارد و چند صد میلیون مسلمان است. قرآن در میان مسلمانان جایگاه ممتاز و تعریف شده‌ای دارد. مذاهب مختلف اسلامی سعی در تقرب به قرآن و استنباط احکام الهی از این کتاب مقدس دارند. بنابراین قرآن جایگاه بس مهم و تعیین کننده در تقرب و همسویی و همگرایی مذاهب مختلف اسلامی می‌تواند داشته باشد. قرآن خود را کتاب هدایت به راست‌ترین راه‌ها معرفی می‌نماید.^۱ در حدیثی از پیامبر بزرگوار اسلام صلی الله علیه و آله که در منابع شیعه و سنی نقل شده پیامبر صلی الله علیه و آله به قرآن و عترت سفارش می‌نماید. در کتاب عیون اخبار الرضا علیه السلام، حضرت رضا علیه السلام از جد گرامی‌شان نقل می‌کنند: «إِنِّي تَارِكُ فِيكُمْ الثَّقَلَيْنِ أَحَدُهُمَا أَكْبَرُ مِنَ الْآخَرِ كِتَابُ اللَّهِ حَبْلٌ مَمْدُودٌ مِنَ السَّمَاءِ إِلَى الْأَرْضِ وَعِترَتِي أَهْلُ بَيْتِي فَانظُرُوا كَيْفَ تَخْلُقُونِي فِيهِمَا؛ همانا من در میان شما دو چیز گرانبها می‌گذارم که یکی از آن‌ها از دیگری بزرگ‌تر است؛ کتاب خداوند (قرآن) که ریسمان کشیده شده از آسمان به سوی زمین است و اهل بیت و عترتم؛ پس بنگرید که چگونه سفارش مرا در مورد آن‌ها رعایت می‌کنید». (ابن بابویه، ۱۳۷۸ق، ج ۲: ۳۰)

این حدیث در منابع اهل سنت از جمله در مسند احمد و سنن الترمذی نقل شده است. (احمد بن حنبل، بی تا، ج ۳: ۱۴، ۱۷ و ۵۹؛ ج ۵: ۱۸۲؛ الترمذی، ۱۴۰۳ق/ ۱۹۸۳م، ج ۵: ۳۲۹) البته سخنان امام رضا علیه السلام در خصوص قرآن عظیم الشان بسیار بیشتر از این‌هاست. در منابع روایی، حضرت امام رضا علیه السلام در مسیر اعتلای سیره و سنت جدشان رسول اعظم اسلام صلی الله علیه و آله بیشتر روایات را به جدشان مستند می‌نمایند.

۱. «إِنَّ هَذَا الْقُرْآنَ يَهْدِي لِبَيْتِي هِيَ أَقْوَمُ»؛ این قرآن، به سوی راست‌ترین راهها هدایت می‌کند. (اسراء: ۹)

۲.۱. توصیه به تمسک به قرآن

همچنین امام رضا علیه السلام در خصوص جایگاه و عظمت قرآن و وظیفه بس مهمم آن وقتی درباره قرآن از ایشان سؤال می‌شود، می‌فرماید: «... كَلَامُ اللَّهِ لَا تَجَاوِزُوهُ وَ لَا تَطْلُبُوا الْهُدَى فِي غَيْرِهِ فَتَضِلُّوا؛ قرآن کلام خداست از آن در مگذرید و هدایت را در غیر آن جستجو مکنید که گمراه می‌شوید».(ابن بابویه، ۱۳۷۶: ۵۴۶؛ ابن بابویه، ۱۳۹۸: ق: ۲۲۳)

وقتی نزد حضرت امام رضا علیه السلام از جایگاه والای قرآن، سخن به میان آمد، آن بزرگوار در پاسداشت برهان و معجزه بودن این کتاب فرمود: «هُوَ حَبْلُ اللَّهِ الْمَتِينُ وَ عُرْوَةُ الْوُثْقَى وَ طَرِيقَتُهُ الْمُنْتَلَى الْمَوْدَى إِلَى الْجَنَّةِ وَ الْمُنْجَى مِنَ النَّارِ لَا يَخْلُقُ عَلَى الْأَرْضِ وَ لَا يَأْتِي عَلَى الْأَلْسِنَةِ لِأَنَّهُ لَمْ يُجْعَلْ لِرِمَانٍ ذُونَ زَمَانٍ بَلْ جُعِلَ دَلِيلَ الْبُرْهَانِ وَ الْحُجَّةِ عَلَى كُلِّ إِنْسَانٍ لَا يَأْتِيهِ الْبَاطِلُ مِنْ بَيْنِ يَدَيْهِ وَ لَا مِنْ خَلْفِهِ تَنْزِيلٌ مِنْ حَكِيمٍ حَمِيدٍ؛ قرآن، ریسمان و رشته مستحکم و دستگیره نیرومند و راه روشن و تعالی بخش خداوند است که انسان را به سمت و سوی بهشت رهنمون می‌شود و از گرفتار شدن به آتش جهنم نجات می‌بخشد. این کتاب آسمانی در گستره زمان هرگز کهنگی نخواهد پذیرفت و تلاوت او بر زبان‌ها دشوار و خسته کننده نیست؛ راز و رمز این حقیقت آن است که قرآن فقط برای زمان خاصی و امت ویژه‌ای فرستاده نشده، بلکه این کتاب، عالی‌ترین دلیل است برای هر انسانی، و هیچ گاه باطل و کاستی در آموزه‌هایش راه پیدا نمی‌کند. بدین سبب که از نزد پروردگار حکیم و ستودنی نازل شده است».(ابن بابویه، ۱۳۷۸: ق، ج ۲: ۱۳۰)

سیره عملی امام رضا علیه السلام نیز انس شدید آن حضرت با قرآن و از امور جالب توجه است. آن حضرت انس و الفت زاید الوصفی با این امانت گرانبهای نبوی داشتند. در حالات آن حضرت نقل شده که آن بزرگوار حتی هنگام خواب در رختخواب خویش فراوان قرآن می‌خواند و هرگاه به آیه‌ای می‌رسید که در آن یادی از بهشت یا جهنم آمده بود، گریه می‌کرد و از خداوند بهشت را درخواست می‌نموده و از آتش جهنم به او پناه می‌برد.(ابن بابویه، ۱۳۷۸: ق، ج ۲: ۱۸۲)^۱ فراتر از بیان فضیلت قرآن و توصیه به تلاوت و عمل به قرآن، امام رضا علیه السلام چنان با قرآن مانوس بودند که سخنان و مثال‌های آن حضرت بر گرفته از قرآن بود. ابراهیم ابن عباس می‌گوید: «... وَ كَانَ كَلَامَهُ كُلَّهُ وَ جَوَابُهُ

۱. «... وَ كَانَ يُكْتَبُ بِاللَّيْلِ فِي فِرَاشِهِ مِنْ تِلَاوَةِ الْقُرْآنِ فَإِذَا مَرَّ بِآيَةٍ فِيهَا ذِكْرُ جَنَّةٍ أَوْ نَارٍ بَكَى وَ سَأَلَ اللَّهَ الْجَنَّةَ وَ تَعَوَّدَ بِهَا مِنَ النَّارِ...».

و تَمَثَّلُهُ انْتِرَاعَاتٍ مِنَ الْقُرْآنِ؛ تمام سخنان امام رضا علیه السلام و پاسخ‌هایی که به اشخاص می‌داد و مثال‌هایی که می‌فرمود، همه آن‌ها بر گرفته از آیات قرآن بود». (همان: ۱۸۰)

۳.۱. توصیه به تلاوت قرآن

امام رضا علیه السلام به نقل از جدشان رسول گرامی اسلام صلی الله علیه و آله این گونه پیروان خود را به تلاوت قرآن ترغیب می‌نماید: «مِنَ الْمَرْوَةِ... فِتْلَاوَةُ كِتَابِ اللَّهِ عَزَّ وَ جَلَّ؛ از جوانمردی تلاوت کلام الله مجید است». (ابن بابویه، ۱۳۷۸ق، ج: ۱، ۳۲۴)

همچنین به نقل از جد گرامیشان رسول اعظم اسلام صلی الله علیه و آله می‌فرماید: «اجْعَلُوا لِيُؤْتِكُمْ نَصِيبًا مِنَ الْقُرْآنِ فَإِنَّ النَّبِيَّ إِذَا قُرِيَ فِيهِ الْقُرْآنُ أَنْسَ عَلَى أَهْلِهِ وَ كَثُرَ خَيْرُهُ...؛ برای خانه‌های خود، نصیب و بهره‌ای از قرآن (به تلاوت آن) قرار دهید. زیرا هرگاه قرآن در خانه خوانده شود (در رزق و روزی و سایر امور) بر اهل آن گشایش و آسایش قرار داده شود (و خیر و برکت و لذت زندگی در آن بسیار گردد)». (علی بن موسی علیه السلام، ۱۴۰۶ق: ۹۱)

در سخنی دیگر به نقل از رسول اعظم اسلام صلی الله علیه و آله فضیلت تلاوت کلام الله مجید را در ماه مبارک رمضان یاد آور شده می‌فرماید: «وَمَنْ تَلَا فِيهِ آيَةٌ مِنَ الْقُرْآنِ كَانَ لَهُ مِثْلُ أَجْرِ مَنْ خَتَمَ الْقُرْآنَ فِي غَيْرِهِ مِنَ الشُّهُورِ...؛ کسی که یک آیه از قرآن در ماه رمضان بخواند مانند یک ختم قرآن در ماه‌های دیگر است». (ابن بابویه، ۱۳۷۸ق، ج: ۱، ۲۹۵)

همچنین حضرت علی بن موسی الرضا علیه السلام با روایتی دیگر در ضمن اینکه پیروان خود را به پیوستن به قرآن و رسول خدا صلی الله علیه و آله فرمان می‌دهند و فضیلت قرائت کتاب الهی را در رمضان را یادآور می‌شوند، ارادت خود را به قرآن و جدشان رسول مکرم اسلام صلی الله علیه و آله بیان می‌نمایند، می‌فرماید: «وَ أَكْثَرُ فِي هَذَا الشَّهْرِ الْمُبَارَكِ مِنْ قِرَاءَةِ الْقُرْآنِ وَ الصَّلَاةِ عَلَى رَسُولِ اللَّهِ؛ در این ماه شریف قرآن زیاد بخوان و فراوان بر رسول خدا صلوات و درود بفرست». (منسوب به علی بن موسی علیه السلام، ۱۴۰۶ق: ۲۰۷؛ مجلسی، ۱۴۰۳ق، ج: ۹۳، ۳۸۱)

نیز در روایتی دیگر، آن حضرت از نحوه تعامل خود با کتاب مقدس الهی، قرآن عظیم سخن می‌گویند تا الگوی عملی برای پیروان خود و امت جدشان ارائه نموده باشند. راوی نقل می‌کند: امام رضا علیه السلام همه قرآن را در مدت سه شبانه روز تلاوت می‌کرد و

بارها به یاران خود می فرمود: اگر می خواستم قرآن را در کمتر از این زمان، ختم می کردم، ولی روش من چنین است که هیچ یک از آیه های قرآن را نمی خوانم مگر اینکه در آن تأمل و اندیشه می کنم که در چه زمینه ای و در چه زمانی نازل شد و بدین سبب است که قرآن را در سه شبانه روز به پایان می رسانم. (ابن بابویه، ۱۳۷۸ق، ج ۲: ۱۸۰)

امام رضا علیه السلام همچنین در خصوص تلاوت قرآن با صدای زیبا از جدشان رسول اعظم اسلام صلی الله علیه و آله نقل می کنند که فرمودند: «حَسَّنُوا الْقُرْآنَ بِأَصْوَاتِكُمْ فَإِنَّ الصَّوْتِ الْحَسَنَ يَزِيدُ الْقُرْآنَ حُسْنًا؛ قرآن را با صوت نیکو زینت دهید، زیرا که صدای نیکو بر زیبایی قرآن می افزاید». (ابن بابویه، ۱۳۷۸ق، ج ۲: ۶۹)

۴.۱. نشر آموزه های قرآنی

امام رضا علیه السلام از فرصت های پیش آمده برای نشر آموزه های قرآنی استفاده می کردند. راوی می گوید: «روزی امام رضا علیه السلام شعری را زمزمه می کردند، گفتم این شعر از کیست؟ فرمود: از یکی از اهل عراق شما. گفتم این شعر ابوالعاهیه است. حضرت فرمودند: او را با نام یاد کن، زیرا خداوند متعال می فرماید: ﴿وَلَا تَنَابَزُوا بِالْأَلْقَابِ...﴾؛ «و با القاب زشت و ناپسند یکدیگر را یاد نکنید» (حجرات: ۱۱) و شاید این مرد از این کنیه خوشش نیاید (ابن بابویه، ۱۳۷۸ق، ج ۲: ۱۷۷) حضرت به جهت آنکه کنیه ابوالعاهیه به معنای ناقص العقل است با استناد به آیه قرآنی آن مرد عراقی را از یاد کردن شاعر به نام و نشانی که ممکن است وی از آن خوشش نیاید بر حذر داشتند.

قرآن و سیره عملی امام رضا علیه السلام به همه ما می آموزد که همدیگر را با نامی نیکو یاد کنیم. به خصوص از یاد کردن اشخاص با نامی که بدشان می آید شدیداً پرهیز کنیم. در سایه این آموزه از آموزه های دینی و رضوی دوستی ها در جامعه بیشتر و دشمنی ها کمتر خواهد شد. یاد کردن اشخاص با نامی نیکو موجب تقرب و تحبیب قلوب خواهد شد. موجب عزت و اعتماد به نفس بیشتر خواهد شد.

۵.۱. توصیه ها

آنچه از این قسمت استفاده می شود این است که:

۱. همان گونه که قرآن خود را کتاب هدایت به راست‌ترین راه‌ها معرفی می‌نماید،^۱ امام رضا علیه السلام نیز در راستای آن به پیروان خود مؤکداً توصیه می‌نماید که هدایت را در غیر قرآن نجویند. (ابن بابویه، ۱۳۷۶: ۵۴۶)

همچنین در راستای توصیه‌های مؤکد رسول اعظم صلی الله علیه و آله و سلم و قرآن عظیم این کتاب الهی را با عناوین رشته محکم، دستگیره نیرومند، راه روشن الهی به سوی بهشت و نجات دهنده از جهنم و... توصیف می‌نمایند. (ابن بابویه، ۱۳۷۸ق، ج ۲: ۱۳۰) و سخنان خود را به قرآن مستند می‌نمایند.

۲. همچنین در راستای قرآن و سنت جدشان به قرائت قرآن با صدای زیبا توصیه می‌نمایند. (ابن بابویه، ۱۳۷۸ق، ج ۲: ۶۹) همچنین خود حضرت در این خصوص پیشگام بوده و هر سه روز یک ختم قرآن می‌نمودند.

۳. حضرت رضا علیه السلام در کنار تلاوت کلام الهی به تدبر و تفکر و تأمل در آن توصیه می‌نمودند.

۴. امام رضا علیه السلام خود چنان با قرآن مأنوس بودند که کلام و سخنانشان بر گرفته و متکی بر آیات آن بوده است.

۵. پس بسیار شایسته است که پیروان مذاهب مختلف اسلامی در همه جا به خصوص در افغانستان و اعم از حنفی و شیعه و اسماعیلیه در پرتو سیره رضوی که همان سیره جدشان رسول خدا صلی الله علیه و آله و سلم است:

(أ) جلسات حداقل هفتگی و مشترک قرائت و تفسیر و ترجمه قرآن عظیم الشان داشته باشند.

(ب) به مساجد همدیگر رفته و نمازهای یومیه را به جماعت بخوانند و به همدیگر اقتدا نمایند.

(ج) ملا امامان مذاهب مختلف و دانشمندان دین به خصوص بین نمازهای یومیه آیه یا آیاتی از قرآن را که بیشتر از دیگر آیات مورد ابتلای جامعه است، مثلاً رباخواری و رشوه‌ستانی و... را در پرتو سنت نبوی بیان و ترجمه و تفسیر نمایند.

۱. «إِنَّ هَذَا الْقُرْآنَ يُهْدِي لِلَّتِي هِيَ أَقْوَمُ»؛ این قرآن، به سوی راست‌ترین راه‌ها هدایت می‌کند. (اسراء: ۹)

د) برای تقریب و تحبیب قلوب و همزیستی مسالمت‌آمیز چه بهتر که در بین نمازهای یومیه تشیع یک ملای سنی مذهب مسائل مبتلا به و مشترک دو مذهب را متذکر شود، همچنین برعکس، ملای شیعه در میان اهل سنت.

ه) بسیار نیکو و پسندیده است که به غرض تقریب و تحبیب قلوب امت اسلامی نسبت به یکدیگر در محافل ختم و یادبود مؤمنان متوفا و دیگر مجالس اگر محفل از اهل سنت است از ملای شیعه دعوت شود تا درباره قبر و قیامت و معاد و مسائل مورد ابتلای جامعه سخن بگوید. احکام و اعتقادات مشترک مذاهب اسلامی موجود جامعه طرح گردد و فرمول‌های زندگی‌ساز قرآن کریم مطرح شود و متقابلاً اهل تشیع نیز چنین اقدامی را انجام دهند.

و) همه آحاد امت اسلامی به خصوص عالمان دین، نشر تعالیم دینی بخصوص آموزه‌های مورد ابتلا را سرلوحه زندگی خود قرار دهند. هر جا ناهنجاری مشاهده می‌کنند گوش زد نمایند. دو آموزه بسیار مهم امر به معروف و نهی از منکر را در جامعه زنده نمایند. البته قبل از آن، فرمول‌های کارایی این دو آموزه دینی را بیاموزند و قبل از پیاده‌سازی و اجرای این دو آموزه سعی نمایند خود عامل به این دو فرمول جامعه‌ساز دین باشند.

۲. قرآن، امام رضا علیه السلام و دوستی و اخوت با دیگران

قرآن عظیم‌الشأن همه مؤمنان را برادر دانسته و فرمول کلی «إِنَّمَا الْمُؤْمِنُونَ إِخْوَةٌ...» (حجرات: ۱۰) را برای اتحاد و زندگی برادرانه ارائه داده است. همه اهل ایمان را برادر همدیگر شمرده و طبیعتاً از آن‌ها می‌خواهد برادروار در کنار یکدیگر زندگی نمایند. امام رضا علیه السلام در امتداد آموزه‌های قرآنی و نبوی در روایتی از جد بزرگوارشان رسول اعظم اسلام صلی الله علیه و آله و سلم چند چیز را از مروت و جوانمردی بر می‌شمارند که یکی از آن‌ها دوستی در راه خداوند است. می‌فرمایند: «سِتَّةٌ مِنَ الْمَرْوَةِ ... وَ اتَّخَاذُ الْإِخْوَانِ فِي اللَّهِ...؛ شش چیز از مروت و جوانمردی است... یکی از آن‌ها برگرفتن دوستانی در راه رضای الهی است.» (ابن بابویه، ۱۳۷۸ق، ج ۲: ۲۷)

سیره حضرت امام رضا علیه السلام در حقیقت بر گرفته از قرآن و سنت جدشان رسول خدا صلی الله علیه و آله و سلم است. همچنین آن حضرت در راستای آیه قرآنی و سیره نبوی می‌فرمایند: «هر کس در راه رضای حق تعالی برای خود برادری برگزیند، گویی خانه‌ای در بهشت برای

خویش برگزیده است. (ابن بابویه، ۱۴۰۶ ق: ۱۵۱)^۱ همچنین فرمودند: کسانی که در راه خدا و برای رضای خداوند با همدیگر دوستی می‌نمایند در روز قیامت بر منبرهایی از نور قرار می‌گیرند به گونه‌ای که نور صورت و اجسام و نور منبرهای آنان بر همه اشیاء می‌تابد تا به این وسیله همه بدانند که آن‌ها دوستان در راه خدا هستند. (همان)^۲

در همین راستا چه بسیار افرادی از اهل سنت که از جمله یاران نزدیک و صمیمی حضرت رضا علیه السلام بوده‌اند. به عنوان نمونه، یحیی بن یحیی تمیمی (م ۲۲۶ ق.) از اهل سنت و از جمله اصحاب حضرت رضا علیه السلام بوده است. اباصلت بن صالح هروی که شیخ طوسی او را از اهل سنت می‌شمارد از یاران بسیار نزدیک حضرت رضا علیه السلام بوده و از آن حضرت حدیث نقل می‌کرده است. (طوسی، ۱۳۷۳: ۳۶۰ و ۳۶۹) همچنین حسین بن مهران سکونی که از بزرگان واقفه بوده، از حضرت رضا علیه السلام حدیث روایت کرده - است. (سلیمانی فر، ۱۳۹۴: ۸۴-۷۳)

پس بسیار شایسته است که به این توصیه‌ها و دستورهای فرزند رسول خدا صلی الله علیه و آله عمل کنیم و دست برادری به همدیگر دهیم. برای تقریب و محبت بیشتر پیروان مذاهب مختلف اسلامی به خصوص در وطن عزیزمان افغانستان بسیار زیبا و مطلوب است که یک شیعه اثنی عشری حداقل یک دوست صمیمی و بسیار نزدیک از اهل سنت و یکی هم از اسماعیلیه داشته باشد. همین طور برادر سنی و اسماعیلی ما یک دوست صمیمی از اهل سنت و یک هم از برادران شیعه دوازده امامی خود داشته باشد.

چنان که گفتیم یکی از یاران نزدیک و قابل اعتماد امام رضا علیه السلام و شاید از قابل اعتمادترین یاران حضرت، اباصلت هروی است که به نقل شیخ طوسی، سنی مذهب است (طوسی، ۱۳۷۳: ۳۶۰ و ۳۶۹) یعنی امام رضا علیه السلام در انتخاب دوستانی برای خود تقوا و تدین و خدا ترسی فرد را در نظر می‌گرفتند و با پیروان دیگر مذاهب طرح دوستی ریخته و حتی بالاتر، آنان را از نزدیک‌ترین دوستان خود قرار می‌دادند. این سیره رضوی برای همه ما می‌تواند الگو و سرمشق باشد. ما نیز باید با مسلمانان از دیگر نژاد و مذهب طرح دوستی ریخته و فاصله خود را با آن‌ها کمتر و مهر و محبت را بیشتر کنیم.

۱. «... مَنْ اسْتَفَادَ أَخًا فِي اللَّهِ عَزَّ وَجَلَّ اسْتَفَادَ نَيْبًا فِي الْجَنَّةِ...».

۲. «... المتحابين [المتحابون] في الله يوم القيامة على منابر من نور قد أضاء نور وجوههم وأجسادهم ونور منابرهم على كل شيء حتى يعرفوا أنهم المتحابون في الله عز وجل...».

فرمایش جد بزرگوار امام رضا علیه السلام رئیس مذاهب اسلامی امام صادق علیه السلام برای همه ما حجت است که به پیروان خود توصیه می کردند:

به پیشوایان خود نگاه کنید و از آنان پیروی کنید، آن گونه که آنان رفتار می کنند شما نیز همان طور رفتار کنید، به خدا سوگند آنان به عیادت بیماران غیر شیعه می روند و بر جنازه هایشان حاضر می شوند و به سود و ضرر آن ها [هر چه حق باشد] گواهی می دهند و امانت های آنان را به آن ها بر می گردانند. (کلینی، ۱۴۰۷ق: ۶۷)

همچنین آن بزرگوار به غرض تقرب و تقویت روحیه اتحاد و یکپارچگی امت اسلامی می فرمودند: «مَنْ صَلَّى مَعَهُمْ فِي الصَّفِّ الْأَوَّلِ كَانَ كَمَنْ صَلَّى خَلْفَ رَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ؛ هر کس با برادران اهل سنت و در صف اول نماز جماعت آن ها نماز بخواند گویی در صف اول نماز در پشت سر پیامبر صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ نماز خوانده است». (کلینی، ۱۴۰۷ق، ج ۳: ۳۸۰)

بنابراین در پرتو سیره حضرت رضا علیه السلام که در واقع سیره رسول خدا صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ است، شایسته است تعامل نیکو و سازنده با همه انسان ها بدون در نظر گرفتن دین و مذهب و رنگ و نژاد آن ها داشته باشیم، خاصه با اهل سنتی که اندک اختلافی با ما در طریق وصول به سیره و سنت رسول مکرم اسلام صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ و تعالیم عالیه و آموزه های حیات بخش قرآن عظیم الشان دارند معاشرت نیکو، دوستی های دوامدار داشته و در غم و شاد آن ها شریک باشیم و همدیگر را صرفاً برای رضای خداوند دوست داشته باشیم.

۲.۱. توصیه ها

بر اساس آنچه گفته شد مطلوب است:

۱. هر مسلمان از هر مذهب و نژادی باید با دیگر مسلمانان از دیگر نژاد و مذهب طرح دوستی بریزند و دست برادری بدهند و پیمان محبت و برادری ببندند به گونه ای که همانند پیکر واحده و در غم و شاد یکدیگر باشند و پستی ها و بلندی های زندگی را با همدیگر طی نمایند.

۲. هر مسلمانی وظیفه شرعی خود بداند که مخصوصاً در غم و شاد برادران و خواهران دینی و ایمانی خود در کنار آن ها باشد و از هر گونه خدمت رسانی برای آن ها دریغ ننماید.

۳. هر مسلمانی از رفتن به مساجد برادران دینی خود از دیگر مذاهب اسلامی دریغ نکند و هر چند گاه به غرض تحیب قلوب و ازدیاد محبت و دوستی به مساجد آن ها رفته و مخصوصاً به نماز جماعت آن ها اقتدا نماید.

۳. قرآن، امام رضا علیه السلام و عفو و گذشت

عفو و بخشایش و در گذشتن از تقصیر و رفتارهای ناهنجار دیگران در شریعت مقدس امری پسندیده و مطلوب شمرده شده است. نرم‌خویی، مدارا، عفو و گذشت از جمله چیزهایی است که شریعت به آن فرمان داده است. سخن حافظ که می‌گوید:

آسایش دو گیتی تفسیر این دو حرف است با دوستان مروت با دشمنان مدارا (دیوان حافظ)
 ریشه در آموزه‌ها و متون دینی دارد. با عفو بخشایش زندگی آرام‌تری خواهیم داشت. تنش‌ها و تندی‌ها کمتر و آرامش و آسودگی بیشتری در جامعه حکم‌فرما خواهد شد. امام رضا علیه السلام با استناد به قرآن و سیره و سنت جدشان رسول اعظم اسلام صلی الله علیه و آله همه پیروان خود را به این مهم توصیه می‌فرماید. آن حضرت در برخورد با یکی از کسانی که مرتکب گفتار و کردار ناروایی شده بود و نزد امام برای عذرخواهی آمده بود، از وی درگذشتند و به آیه قرآنی استناد فرمودند که می‌فرماید: «فِيمَا رَحْمَةٍ مِنَ اللَّهِ لِنْتَ لَهُمْ وَ لَوْ كُنْتَ فَظًّا غَلِيظًا لَ لَقَبْنَاكَ فَاعْفُ عَنْهُمْ وَ اسْتَغْفِرْ لَهُمْ...»؛ «رحمت خدا باعث شده که با مردم مهربان شوی. در حالی که اگر تند و سخت‌دل بودی از اطراف تو پراکنده می‌شدند؛ پس از آنان درگذر و برای آنها طلب مغفرت کن.../ آل عمران: ۱۵۹». (عیاشی، ۱۳۸۰ق، ج ۱: ۲۰۳)

همچنین آن حضرت درباره آیه قرآنی که می‌فرماید: «فَاصْفَحِ الصَّفْحَ الْجَمِيلَ...»؛ پس [در برابر ناهنجاری‌های مردم] گذشتی کریمانه داشته باش / حجر: ۸۵ می‌فرماید: «صفح جمیل، گذشتی است که در آن مؤاخذه و عقاب نباشد...». (حرانی، ۱۴۰۴ق: ۳۶۹) در حکایتی دیگر که در برخی از متون روایی نقل شده عفو و گذشت زیبایی آن حضرت بسیار خواندنی و پند آموز است.

احمد ابن عمر حلال از شیفتگان اهل بیت علیهم السلام می‌گوید: شنیدم فردی به نام اخرس در مکه به امام رضا علیه السلام جسارت کرده و با ذکر نام امام او را دشنام می‌دهد. چنان ناراحت شدم که به سوی مکه سفر کردم و کاردی آماده کرده و پیش خود سوگند خوردم که به خدا قسم هرگاه او از مسجد بیرون آید او را به قتل رسانم و با همین نیت در سر راه او قرار گرفتم. ناگاه از سوی امام رضا علیه السلام رقعهای به دست من رسید که در آن نوشته بود:

بسم الله الرحمن الرحيم ترا به حقی که بر گردن تو دارم با اخرس کاری نداشته باش همانا که خداوند متعال تکیه‌گاه و کفایت کننده من می‌باشد. (صفا، ۱۴۰۴ق، ج ۱: ۲۵۲)^۱ مسلماً این گونه رفتارهای انسانی و عفو و بخشایش بزرگ‌منشانه تأثیر به‌سزایی روی افراد می‌گذارد و یکی از رمز و رازهای نفوذ و گسترش مذهب اهل بیت علیهم‌السلام در همین نکته نهفته است. ائمه اهل بیت علیهم‌السلام همان قرآن ناطق‌اند. اول از همه فرمول‌های انسان‌ساز را باید در قرآن جستجو کرد. آنجا که می‌فرماید: ﴿وَإِذَا خَاطَبَهُمُ الْجَاهِلُونَ قَالُوا سَلَامًا...﴾. (فرقان: ۶۳) و برخورد ملایم، همراه با سلامت و تحیت را در مقابل رفتارهای جاهلانه و سبکسرانه دیگران توصیه می‌نماید و ائمه دین علیهم‌السلام از اهل بیت پاک پیامبر صلی‌الله‌علیه‌وآله‌وسلم در مقاطعی از زندگی خود نمونه‌هایی را تمثیل نموده‌اند. این رفتار در اوج انسانیت در درازنای تاریخ در میان پیروان آنها نیز نشان داده شده است. آنجا که پیر هرات در این زمینه می‌فرماید: «بدی را بدی کردن سگساری است، نیکی را نیکی کردن خرخاری است، بدی را نیکی کردن کار خواجه عبد الله انصاری است». (مطهری، ۱۳۷۲، ج ۱۴: ۵۶۹)

این گونه رفتارها از ائمه دین و امام رضا علیه‌السلام یعنی اوج رفتار ارزشمند انسانی، اوج گذشت و فداکاری، انصافاً خوبی در مقابل بدی‌های دیگران نشان از روح بلند و ملکوتی، نظری بزرگ‌منشانه و خیرخواهانه دارد و در یک کلمه جداشدن از غرایز حیوانی و وارد شدن در جرگه انسانی است که شایسته ﴿وَلَقَدْ كَرَّمْنَا بَنِي آدَمَ...﴾. (اسراء: ۷۰) شده است، می‌باشد. این مکتب حتی خوبی کردن در مقابل خوبی را حسی حیوانی می‌داند که باید فراتر از آن رفت و بدی‌های دیگران را حداقل تحمل و آلا با نیکی پاسخ داد. امام رضا علیه‌السلام در سخنی ارزشمند در خصوص همسایه‌داری نیکو می‌فرماید: «لَيْسَ حُسْنُ الْجَوَارِ كَفِّ الْأَذَى وَ لَكِنَّ حُسْنَ الْجَوَارِ صَبْرُكَ عَلَى الْأَذَى؛ خوش همسایگی تنها به این نیست که از آزار همسایه خودداری کنی، بلکه به این است که بر آزار او نیز شکیبایی کنی». (مجلسی، ۱۴۰۴ق، ج ۱۲: ۵۷۳) و این گونه در بستر تاریخ، فرمول‌های قرآنی و گفتار و رفتارهای انسانی ائمه و پیشوایان دینی علیهم‌السلام زینده رفتارها و گفتارهای انسانیت می‌گردد. شایسته است این گونه فرمول‌های انسان‌ساز در میان کتاب‌ها و تنگناهای تاریخ نماند و زینت

۱. «... سَمِعْتُ الْأَخْرَسَ بِمَكَّةَ يَذْكُرُ الرَّضَا علیه‌السلام فَقَالَ مِنْهُ قَالَ فَدَخَلْتُ مَكَّةَ فَاشْتَرَيْتُ سِكِّينًا فَرَأَيْتُهُ فَقُلْتُ وَاللَّهِ لَأَقْتُلَنَّ إِذَا خَرَجَ مِنَ الْمَسْجِدِ...».

رفتار ما آدمیان گردد. روایات فراوان از ائمه دین به خصوص از امام رضا علیه السلام در خصوص داشتن روحیه گذشت و بخشایش کریمانه در برخورد با ناهنجاری‌های رفتاری و گفتاری دیگران نقل شده است.

چه خوب است که آیات قرآنی و فرمایشات ائمه دین علیهم السلام را نصب العین خود داشته باشیم. به امام بزرگوار و قرآن عظیم‌الشان اقتدا کنیم و روحیه گذشت از کردار و گفتار و اعمال زشت و ناروای دیگران را در خود به وجود بیاوریم و یا تقویت نماییم، زیرا گذشت نکردن از برخی اعمال و گفتار ناروای دیگران چه بسا موجب درگیری‌های زبانی و تشدید آن و چه بسا سبب درگیری‌های قومی و زبانی و مذهبی گردد که برای جلوگیری از آن تأسی به قرآن و اهل بیت علیهم السلام و عمل به دستور آنان که همان گذشت و بخشایش است می‌باشد. مسلماً عفو و بخشایش از خطاها و لغزش‌های دیگران آثار مطلوب و مفیدی دارد که از جمله آن‌ها: فروکش کردن دامنه اختلاف‌ها و نزاع‌ها و درگیرهاست که در نبود عفو و بخشایش چه بسا به جاهای باریک برسد و منجر به جرح و حتی قتل نفس شود. از دیگر آثار مفید عفو و بخشایش طول عمر است که در روایات پیشوایان دینی ما به آن اشاره شده است. (کراچکی، ۱۴۱۰ق، ج ۱: ۱۳۵)^۱

از دیگر آثار عمل انسانی گذشت جنبه تربیتی آن است و نوعاً موجب تنبیه و تغییر رفتار و بینش مثبت در طرف مقابل می‌شود و از این رهگذر در تربیت و رشد اخلاقی و معنوی وی مؤثر خواهد بود. البته آثار عفو و گذشت بسیار بیشتر از این‌ها است. شایسته است همه ما در پرتو تعالیم عالی‌ه دین خود را بسازیم و صفات و سجایای اخلاقی و انسانی را در وجود خود تقویت کنیم و از درنده‌خویی و ددمنشی فاصله بگیریم و انسانی‌تر زندگی کنیم. انسانی شویم که شایسته قرار گرفتن تاج «وَلَقَدْ كَرَّمْنَا بَنِي آدَمَ...» (اسراء: ۷۰) شویم.

۳. ۱. توصیه‌ها

بر اساس آنچه گفته شده موارد ذیل مطلوب‌اند:

۱. از پیامبر صلی الله علیه و آله نقل شده که «... مَنْ كَثُرَ عَفْوُهُ مَدَّ فِي عُمُرِهِ...».

۱. همه موظفیم برای خودسازی خود قدمی برداریم. ساعات و دقایقی را درباره خود، خدا و جهان و جمعیت و ارتباطهای خود با آنها فکر کنیم و بیندیشیم و جایگاه شایسته خود را به عنوان یک انسان مسئولیت‌پذیر بیابیم و درک کنیم.
۲. سعی کنیم رذایل اخلاقی مانند دمنشی، درنده‌خویی و خشم و غضب افراطی و غیر قابل کنترل را از خود دور کنیم و در مقابل صفات و فضایل اخلاقی مانند نرم‌خویی، بزرگ منشی، روحیه گذشت و بخشایش را در خود به وجود آوریم.
۳. در برخوردهای اجتماعی و ملاحظه ناهنجاری‌ها حداکثر صبر و تحمل را بکار گیریم. به نتیجه مخرب خشم کنترل نشده خود بیندیشیم. از واکنش‌های نسنجیده و ناپخته خودداری کنیم. معتقد باشیم که گفته‌های ناروای دیگران کمترین اثری روی شخصیت و حیثیت ما نخواهد گذاشت، از این رو با بزرگواری از کنار آن بگذریم.

منابع و مأخذ:

- قرآن کریم
- نهج البلاغه
- ابن بابویه، محمد بن علی (۱۳۷۶)، *الأمالی (للصدوق)*، ج ۶، تهران: کتابچی.
 - ابن بابویه، محمد بن علی (۱۳۹۸ق)، *التوحید (للصدوق)*، ج ۱، قم.
 - ابن حنبل، أحمد (بی‌تا)، *مسند أحمد (جلد ۶)*، بیروت: دار صادر.
 - حرانی، حسن بن علی (۱۴۰۴ق)، *تحف العقول عن آل الرسول ﷺ*، ج ۲، قم: جامعه مدرسین.
 - ابن بابویه، محمد بن علی (۱۳۷۸ق)، *عیون أخبار الرضا علیه السلام*، ج ۱، تهران: نشر جهان.
 - ابن بابویه، محمد بن علی (۱۴۰۶ق)، *ثواب الأعمال و عقاب الأعمال*، چاپ دوم، قم.

- الترمذی (۱۴۰۳ق)، سنن الترمذی، ج ۲، بیروت: دار الفکر.
- صفار، محمد بن حسن (۱۴۰۴ق)، بصائر الدرجات فی فضائل آل محمد علیهم‌السلام، ج ۲، قم.
- طوسی، محمد بن حسن (۱۳۷۳)، رجال الطوسی، ج ۳، قم: مؤسسه النشر الإسلامی.
- علی بن موسی علیه‌السلام (۱۴۰۶ق)، صحیفه الإمام الرضا علیه‌السلام، ج ۱، مشهد.
- عیاشی، محمد بن مسعود (۱۳۸۰)، التفسیر (تفسیر العیاشی)، ۲ جلد، ج ۱، تهران: مکتبه العلمیه الاسلامیه.
- کلینی، محمد بن یعقوب بن اسحاق (۱۴۰۷ق)، الکافی، ۸ جلد، ج ۴، تهران: دار الکتب الإسلامیه.
- کراجکی، محمد بن علی (۱۴۱۰ق)، کنز الفوائد، ج ۱، قم.
- مجلسی، محمد باقر (۱۴۰۳ق)، بحار الأنوار، ج ۲، بیروت.
- مجلسی، محمد باقر (۱۴۰۴ق)، مرآة العقول فی شرح أخبار آل الرسول، ج ۲، تهران.
- مطهری، مرتضی (۱۳۷۲)، مجموعه آثار استاد شهید مطهری (۳۰ جلد)، ج ۱۴، ۸، قم: صدرا.
- منسوب به علی بن موسی علیه‌السلام، امام هشتم (۱۴۰۶ق)، الققه المنسوب إلى الإمام الرضا علیه‌السلام، ج ۱، مشهد.
- سلیمانی فر، ندا (۱۳۹۴)، «راهکارهای تقریب مذاهب در سیره و گفتار امام رضا علیه‌السلام»، فصلنامه مطالعات تقریبی مذاهب اسلامی (فروع وحدت)، دوره ۱۰، ش ۳۹.